

EUGENIUSZ KAROL CHYLEK
Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
Warszawa

ZADANIA DORADZTWA ROLNICZEGO W KONTEKŚCIE ZRZESZANIA SIĘ POLSKI Z UNIĄ EUROPEJSKĄ

Wprowadzone na początku lat 90-tych reformy gospodarcze objęły również sektor gospodarki żywnościowej. Zmieniła się sytuacja w sektorze żywnościowym, w części obejmującej gospodarstwa rolne, nastąpił po chwilowym wzroście, spadek opłacalności produkcji, a w konsekwencji bardzo często utrata płynności finansowej poszczególnych podmiotów. Nastąpiło rozbieżenie struktur marketingowych, utrata rynków zbytu, a także zjawisko wymuszenia przez rynek efektywności ekonomicznej, przy jednoczesnym wzroście wymagań w stosunku do jakości technologicznej. **Warunki te sprawiły, że wzrosło zapotrzebowanie uczestników rynku żywnościowego na szybką, wiarygodną i kosztowo-efektywną informację o metodach produkcji, warunkach zbytu, niszach rynkowych, o kredytach i zaopatrzeniu w środki produkcji, jak również i o konkurencji itp.**

W gospodarce rynkowej, tej którą wprowadzamy wg reguł stosowanych w Unii Europejskiej, istotną rolę odgrywa informacja. W skali makro - tworzy ona bazę do funkcjonowania rynku. W skali mikro - zapewnia indywidualnemu podmiotowi możliwość efektywnego prowadzenia swojego przedsięwzięcia. Wiążąc informację z celami działalności gospodarczej wyróżnić należy trzy podstawowe obszary wzajemnego oddziaływania tych dwu funkcji:

- na efektywność wykorzystania czynników produkcji,
- na zakres władania podstawowymi środkami produkcji oraz formy organizacji,
- na warunki pracy i życia ludzi związanych z realizacją danego celu gospodarczego.

W warunkach funkcjonowania gospodarki rynkowej, można dokonać klasyfikacji najistotniejszych obszarów informacji mającej znaczenie zarówno w dzia-

łałości gospodarczej jak i doradczej. Do strategicznie ważnych zaliczyć należy informacje z obszaru:

- *ekonomicznego* - w tym zwłaszcza o cenach:
 - surowców i przetworzonych produktów rolniczych,
 - środków produkcji,
 - usług.
- i kosztach:
 - produkcji,
 - kredytów obrotowych, inwestycyjnych, skupowych itp,
- *prawno-administracyjnego* - w tym zwłaszcza o nakazach, dyrektywach, normach, standardach, poleceniach i zakazach zobowiązujących producentów do przestrzegania odpowiednich przepisów, z reguły obwarowanych administracyjnym rygorem wykonalności,
- *techniczno-technologicznego* - w tym zwłaszcza o:
 - nowych odmianach i rasach materiału hodowlanego,
 - nowych technologiach uprawy i hodowli,
 - nowych rozwiązaniach technicznych,
- *organizacyjno-oświatowego* - w tym zwłaszcza o:
 - nowych rozwiązaniach organizacji produkcji i rozwoju obszarów wiejskich oraz
 - kursach, szkoleniach, konferencjach, seminariach, sympozjach, pokazach, prezentacjach, demonstracjach itp. pozwalających na lepsze wykorzystanie istniejących zasobów produkcyjnych i warunków rozwoju.

Przedstawione obszary informacji stanowią źródło danych, a jednocześnie baze funkcjonowania wszystkich podmiotów gospodarczych na rynku. Informacja pozwala na dostosowanie się do warunków i mechanizmów określających reguły działalności produkcyjnej. Dodatkowymi istotnymi czynnikami warunkującymi działalność w gospodarce, w tym zwłaszcza w gospodarce żywnościowej, są ukierunkowane działania państwa. Do najważniejszych z nich zaliczyć należy:

- subsydia, dotacje i dopłaty,
- wysokość stosowanych opłat celnych i wyrównawczych,
- polityka finansowa i fiskalna państwa,
- polityka ubezpieczeń,
- polityka strukturalna,
- prywatyzacja,
- międzynarodowa promocja,

- harmonizacja prawa, norm, standardów,
- uczestnictwo w organizacjach międzynarodowych.

Rynek gospodarki żywnościowej podlega tym samym, mechanizmom co cała sfera gospodarki narodowej, jednak uwzględniając fakt, że ten obszar działalności gospodarczej zabezpiecza pod względem żywnościowym byt społeczeństwa, może on i w szczególnych przypadkach powinien być w rozsądnych granicach chroniony decyzjami administracyjnymi rządu. Właściwe stosowanie mechanizmów protekcjonizmu i interwencjonizmu łagodzi występujące na rynku nadmierne wahania podaży, popytu, a w konsekwencji i ceny. Istotną rolę, w realizacji polityki zarówno protekcjonizmu jak i interwencjonizmu w sferze rolnictwa, spełniał w okresie rozwoju gospodarczego w krajach zarówno OECD jak i UE, system państwowego doradztwa rolniczego. System ten wraz z rozwojem gospodarki, ulegał w tych krajach stopniowemu procesowi przekształceń, rynkowych zasad realizacji usług doradczych. W państwach tych, a zwłaszcza w krajach Unii Europejskiej zadbano by system doradztwa rolniczego i status pracujących służb doradczych był umocowany prawnie.

Zakres i organizacja doradztwa wynikają z Dyrektyw Rady Europy nr 72/161/EWG z dnia 17 kwietnia 1972 roku, z późniejszymi zmianami 797/85/EEC oraz Dyrektywy nr 72/159/EEC, nr 160/72/EEC, nr 161/72/EEC dotyczących państw członkowskich tych organizacji. Dotychczasowe doświadczenia krajów, które ubiegały się o członkostwa w Unii Europejskiej w kwestiach dostosowywania gospodarki do rozwiązań systemowych Wspólnot Europejskich wskazują iż najefektywniejsze zmiany w rolnictwie dokonują się głównie poprzez intensywne przemiany w sferze pozarolniczej. Doradztwo rolnicze w procesach tych zawsze uczestniczy, jako jeden z instrumentów interwencji państwa, mający charakter powszechny i ogólnodostępny, a wszelkie formy doradztwa zajmujące się upowszechnianiem postępu, informacją i przyuczaniem do zawodu traktowane są jako niezbędny warunek modernizacji rolnictwa i wielofunkcyjnego rozwoju wsi.

W krajach Unii Europejskiej służby doradcze, działając w okresie rozwoju gospodarki rynkowej, doradzały poprzez przekazywanie właściwie przygotowanej informacji rolnikom-producentom. Informacje te dotyczyły przede wszystkim takich zagadnień jak:

- zasady zachowań na rynku konsumenta,
- rozwiązań prowadzących do obniżenia kosztów jednostkowych w działalności gospodarczej,
- efektów wykorzystywania zespołowych form działania i współpracy (integracja pozioma),

- korzyści jakie mogą uzyskać producenci rolni z powiązań z przemysłem przetwórczym i sferą obrotu żywnością (integracja pionowa),
- konsekwencji podporządkowania się Wspólnotowej Polityce Rolnej (CAP),
- występowania potencjalnych nisz rynkowych,
- korzyści z dostępu do know-how krajów Wspólnot Europejskich.

Szczególne znaczenia nabiera w tej sytuacji rola Ośrodków Doradztwa Rolniczego, także wszystkich innych instytucji działających na rzecz obszarów wiejskich. Dotarcie z wiedzą, pomocą i informacją do producentów rolnych, przedsiębiorców jak również pracowników otoczenia rolnictwa jest nakazem chwili. W funkcjonującym w Polsce systemie przekazu informacji i pomocy mieszkańcom obszarów wiejskich największe osiągnięcia mają służby doradcze pracujące w ODR. Ta instytucja wpisała się pozytywnie i na trwałe w obraz życia na wsi i w jej otoczeniu. Jako rzetelna organizacja jest w stanie skutecznie pomóc nie tylko rolnikom ale wszystkim mieszkańcom obszarów wiejskich i wykorzystać dla ich potrzeb istniejący system informacji oraz współuczestniczyć w przygotowywaniu informacji pod zgłaszane potrzeby.

Inną rolę nie mniej ważną mają do spełnienia powstałe Izby Rolnicze. Fakt umocowania ustawowego Izb Rolniczych zapewnia tej organizacji samorządowej delegację do aktywnego współdecydowania o rolnictwie. Jako organizacja samorządowa powinna ona dołożyć wszelkich starań by zachodzące procesy modernizacji rolnictwa i wielofunkcyjnego rozwoju wsi, były właściwie rozumiane przez jej członków oraz by rolnicy rozumiejąc konieczność zachodzących przemian podejmowali inicjatywy łagodzące konsekwencje jakie będą towarzyszyły rolnictwu w procesach dostosowawczych do wspólnotowej polityki rolnej Unii Europejskiej.

Istnienie ODR i Izb Rolniczych powinno przyczynić się do poprawy warunków pracy zarówno producentów w sferze gospodarki żywnościowej jak i wszystkich innych mieszkańców obszarów wiejskich. Podpisanie stosownego porozumienia między służbami państwowego doradztwa rolniczego, a samorządem rolniczym, byłoby rozwiązaniem niezwykle korzystnym dla wszystkich mieszkańców żyjących i pracujących na obszarach wiejskich. Pozwoliłoby to na bardzo efektywną realizację w ODR przez państwową służbę doradczą takich zadań doradczych, które z punktu widzenia organizacji samorządowej powinny być szczególnie aktywnie i profesjonalnie realizowane. Ponadto porozumienie to przyczyniłoby się, do aktywizacji wspólnych działań związanych z łagodzeniem jawnego i ukrytego bezrobocia, tworzeniem nowych miejsc pracy poza gospodarstwem rolnym, ale na wsi i znajdowaniem źródeł zarobkowania dla rolników i innych mieszkańców obszarów wiejskich. Konieczność adaptacji polskiego rolnictwa do wyzwań związanych z okresem transformacji gospodarki i zrzesza-

nia się ze Wspólnotami Europejskimi, wskazuje na konieczność współpracy wszystkich instytucji pracujących na rzecz rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich. Badania naukowe, doradztwo rolnicze i oświata wspólnie stanowić powinny główne instrumenty służące modernizacji rolnictwa i wspomagające rozwój wsi.

Proces przemian w pracy służb doradczych realizowany w Polsce od początku lat 90-tych miał na celu wprowadzenie reguł dynamizujących efektywność usług doradczych. Fakt uspołecznienia doradztwa poprzez powołanie we wszystkich województwach społecznych rad doradztwa rolniczego (SRDR) polepszył skuteczność tych usług zgodną z oczekiwaniami odbiorców. SRDR w 80% składają się z rolników i posiadają kompetencje opiniotawczo-doradcze w zakresie działalności ODR. Rady, których podstawowym zadaniem jest identyfikowanie i wskazywanie organizacjom doradczym głównych problemów i potrzeb społeczności wiejskiej, mają realny wpływ na kierunki pracy ośrodków doradztwa rolniczego. W ostatnich latach, jako efekt zapotrzebowania na konsultację programów doradczych z lokalnymi środowiskami, w większości województw powstały tzw. Rejonowe Rady Doradztwa Rolniczego. Przewodniczący 49 Społecznych Rad Doradztwa Rolniczego tworzą, powołaną zarządzeniem Ministra, Krajową Radę Doradztwa Rolniczego - organ opiniotawczo-doradczy Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej.

Brak uregulowania prawnego statusu państwowego doradztwa rolniczego w Polsce jest sprzeczny z zaleceniami UE dla jej członków. Stan ten wprowadza niepewność w zakresie sposobu realizacji funkcji interwencjonizmu państwa wobec wszystkich ogniw gospodarki żywnościowej, problemów rozwoju obszarów wiejskich, a także stwarza warunki zagrożenia bytu i funkcjonowania ODR-ów w zależności od aktualnych trendów politycznych. Ponadto mamy do czynienia ze stanem w którym występuje permanentna niepewność w stosunku do następujących kwestii:

- istnienia ODR-ów i ich miejsca w systemie wiedzy rolniczej,
- majątku ODR-ów i braku strategii co do jego wykorzystania,
- kadry doradczej ODR-ów i trybu podnoszenia kwalifikacji przez doradców,
- sposobu finansowania ODR-ów, a zwłaszcza dysproporcji między rosnącymi oczekiwaniami i zadaniami a możliwościami ich finansowania,
- płaszczyzny współpracy z innymi instytucjami działającymi w gospodarce rolnej i na rzecz rozwoju obszarów wiejskich.

Głównymi celami statutowymi doradztwa rolniczego w Polsce poza podnoszeniem kwalifikacji zawodowych rolników są:

- prowadzenie doradztwa z zakresu technologii produkcji, ekonomiki, organizacji i zarządzania gospodarstwem rolnym,

- prowadzenie doradztwa z zakresu organizacji rynku i marketingu dla potrzeb rolnictwa i gospodarki rolno-spożywczej,
- prowadzenie informacji rynkowej,
- opracowywanie analiz, prognoz i programów,
- upowszechnianie wyników badań naukowych i określanie potrzeb praktyki w stosunku do nauki,
- upowszechnianie możliwości uzyskiwania dodatkowych źródeł dochodów ludności wiejskiej,
- działalność na rzecz rozwoju przedsiębiorczości i jej promocja.

Jednak poza działalnością statutową odbiorcy usług doradczych zainteresowani są informacjami o:

- rynku tanich kredytów obrotowych, modernizacyjnych i inwestycyjnych,
 - rynku ubezpieczeń kredytowych, majątkowych i społecznych,
 - rynku eksportowo-importowym,
 - podatkach i cłach,
 - gwarancjach i ubezpieczeniach handlowych,
 - zmianach koniunktury podaży i popytu w kraju i za granicą,
 - subwencjach i preferencjach,
 - standaryzacji towarów i produktów,
 - rynku opakowań,
 - konkurencji i dynamice jej działalności,
 - preferencjach konsumenckich,
 - ochronie środowiska i wpływie tych działań na procesy wytwórcze,
 - programach rozwoju lokalnego i regionalnego
- oraz wielu innych zagadnieniach ważnych dla mieszkańców obszarów wiejskich.

By sprostać tym zadaniom współczesne służby doradcze muszą bezustannie kontaktować się z bazą, którą stanowi rolnik, producent, przetwórcza oraz każdy inny odbiorca usług doradczych. Doradcy muszą być wśród odbiorców swoich usług i wsłuchiwać się w ich potrzeby. Tylko taki układ zapewni trwałą i efektywną więź między doradztwem a odbiorcami usług.

Aby spełnić oczekiwania odbiorców, ODR powinny posiadać dobrze przygotowaną kadrę specjalistów oraz wiarygodną informację z wielu ośrodków naukowych i informacyjnych, a także decyzyjnych. Szczególne znaczenie mają informacje z resortu rolnictwa, finansów, Skarbu Państwa, gospodarki narodowej jak również z Agencji Rynku Rolnego, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa, urzędów wojewódzkich i gminnych, banków, urzędów skarbowych, celnych itp. Ponadto służby dorad-

cze powinny na co dzień śledzić zmiany zachodzące w rolnictwie, w jego otoczeniu zarówno na rynku wewnętrznym jak i zewnętrznym - międzynarodowym.

Przedstawione powyżej uwarunkowania, w świetle procesu integracji naszego kraju ze Wspólnotami Europejskimi, stawiają przed państwową służbą doradczą oraz instytucją ODR olbrzymi wachlarz i skalę zadań, by sprostać oczekiwaniom ze strony wszystkich potencjalnych odbiorców, w tym zwłaszcza rolników oraz przedsiębiorców pracujących na rzecz rolnictwa i jego otoczenia. Z drugiej strony ODR-y muszą spełnić oczekiwania jakie ma w stosunku do tej instytucji rząd i administracja państwowa, odpowiedzialna za realizację państwowej polityki w zakresie rolnictwa, gospodarki żywnościowej i rozwoju obszarów wiejskich, którą to politykę rząd będzie musiał realizować przed przystąpieniem naszego kraju do Unii Europejskiej.

Sądzę, że sukces jakim jest rozwój ośrodków doradztwa rolniczego i służb doradczych w Polsce, a także powstanie społecznych rad doradztwa rolniczego, mimo pewnych mankamentów, zwłaszcza braku uruchomienia procesu legislacyjnego przygotowanej w Departamencie Nauki i Oświaty i Doradztwa MRiGŻ ustawy o państwowym doradztwie na rzecz wsi i rolnictwa, będzie miał swoją dalszą korzystną dla doradztwa kontynuację.

LITERATURA

1. Chyłek E.K. 1996: „Rola systemu doradztwa rolniczego w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich”. Praca doktorska - ss. 194. Akademia Rolniczo-Techniczna im. M.Opaczewskiego w Olsztynie.
2. Chyłek E.K. 1996: „Ocena funkcjonowania systemu doradztwa rolniczego w Polsce”. Zeszyty problemowe postępów nauk rolniczych. Polska Akademia Nauk - Wydział Nauk Rolniczych i Leśnych. Warszawa. Zeszyt 433, s. 263-280.
3. Chyłek E.K. 1996: „Rolnictwo i przedsiębiorczość w działalności organizacji doradczych w krajach Unii Europejskiej i organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju - OECD”. Biuletyn informacyjny Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej oraz Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. MRiGŻ, ARiMR - Warszawa, nr 5, s. 7-8.
4. Chyłek E.K., Duczkowska-Małysz K., Duczkowska-Piasecka M. 1996: „Doradztwo w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich - Rola doradztwa w kreowaniu przedsiębiorczości na obszarach wiejskich”. Konferencja naukowa, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego Warszawa, s. 50-59.
5. Chyłek E.K., Lewczuk A., 1996: „Obecnie realizowane cele działalności doradczej a potrzeba i problemy reformy doradztwa na rzecz transformacji wiejskich gospodarstw domowych do warunków rynkowych”. Materiały Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej - Wrocław nt.: „Problemy aktywizacji społeczno-gospodarczej kobiet wiejskich”. Centrum Rozwoju Obszarów Wiejskich - Olsztyn, s. 154-166.

6. Lewczuk A., Stajszczak M., Brodziński Z., 1995: „Procesy adaptacyjne doradztwa rolniczego do warunków gospodarki rynkowej”. Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych. Polska Akademia Nauk - Wydział Nauk Rolniczych i Leśnych. Warszawa, z. 420, s. 41-62.
7. Małyś J., 1990: „Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości”. Szkoła Główna Handlowa - maszynopis.
8. Woś A. 1996: Agrobiznes - makroekonomika, tom 1, Agrobiznes - mikroekonomika, tom 2, Key Text - Warszawa.
9. Materiały źródłowe Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, 1996 i 1997.